

V jeruzalémské čtvrti Geula je na jednom z kovových poklopů kanalizační šachty na ulici rabína Meira vyrytý anglický nápis „City of Westminster“ – stopa po Britském mandátu v Palestině. Obchůdek s potravinami, který tu stál před čtyřiceti lety, je tu pořád. Jen v něm sedí jiný člověk, který studuje Písmo svaté.

Podobné poklopy byly v Jeruzalémě ještě před čtvrtstoletím. Nenašel jsem ani jeden, ačkoli jsem se pozorně díval pod nohy. Obchod ve čtvrti Geula samozřejmě ano. Ale nevím, jestli je to ten samý.

Dokonce i onen muž ležící v Písmu (nejednou jsem se nachytil při tom, že úkradkem pozoruji jakéhosi starého chasida: sedí za pultem v obchodě a čte, průsvitné oči schované za tlustým sklem brýlí hledí na ušpiněnou, ohmatanou stránku staré knihy) se musel za těch více než dvacet let dostat mnohem dál.

Snad jsem tedy spatřil i toho samého muže, kterého viděl autor citátu v obchůdku na ulici Izraelských králů, jen o řadu let později?

Ultraortodoxní žena, mladá a velmi krásná, tlačí kočárek pro dvojčata plný igelitek s chlebem, zeleninou, konzervami, rybou zabalenou v novinách, lahvemi vína, olejem a džusy. Vlasy si skromně zahalila, ale její prsty jsou bohatě zdobený prsteny. Zastavuje se u jednoho dvorku, aby si popovídala s jinou ženou smíš jidiš, hebrejštiny a angličtiny.

Takový rozhovor bych ale vyslechnout nemohl. Nerozumím jidiš ani hebrejsky. Ačkoli z Polska vím, že mešuge znamená blázen. A i když jsem viděl hodně mladých krásných žen v dlouhých

šatech se skromně zahalenými vlasy, jak před sebou tlačily kočárky plné šábesových nákupů.

Rabín Izrael Jaakov Kravesky provolává: „Zvuk rohu vyzývá zpívající společenství, muže i ženy, aby se vystříhali špatnosti a všeho, co ji připomíná, třeba skryté pod pláštěm svatosti a pobožnosti, která nás přivádí, Bůh chraň, k břichu lehkomyšlnosti a nemravnosti. I kdyby všechno bylo košer, oni i tak budou bloudit, neboť nyní, když byl Chrám pro naše viny zničen, je zpěv zakázán, zejména při setkání s hudebními nástroji. Radost lze nalézt jen v příkázáních Boha, ať je pochválen, je třeba vystříhat se žertů a neřesti, které otravují duši směřující ke zbožnosti. Kdo dbá o svou duši, nechť se toho neúčastní.“

Samozřejmě. Slyšel jsem o hříšnosti zpěvu. Seděli jsme tehdy na zídce u Ben Jehudy, z blízkého baru k nám pronikaly rytmy tvrdého rocku, ortodoxně oblečené dívky pily pivo z obrovských plastových džbánů, v kočárku plakalo nemluvně a jeho otec chasid (podle dlouhých pejzů a klobouku na hlavě) honil biliárové koule tágem a nadával čistou angličtinou, když mu nevyšel štouch.

„Nesabějte na mé pomazané“ (citát ze Žalmů má nejspíš znamenat: „Nezneuctívej nevinné děti Izraele“). Vedle něj svastika. [...] „Smrt sionistickým nacistům.“ A také: „Policejní komisař Komfort je nácek“ a „K čertu s Teddy Hitlerem Kollekem“ [...] nebo „Není království kromě království Mesiáše“.

Hitler a Mesiáš. Oba vládnou na zdejších zdech a vládnou i ve zdejších duších. Všechno ostatní je pomíjivé, občas to zarůstá bujným, lačným porostem, než to zmizí, jako by to nikdy neexistovalo, všechno až na ty dva, šeptající v propastech utrpení a zlosti: Hitlera a Mesiáše. Ale kvůli Hitlerovi nikdo nesmí judaismus tohoto typu zpochybňovat.

Višel jsem podobné nápisy v Mea Šearim: lišila se jen jména komisařů a nevěrných apostatů. Ale Hitler a Mesiáš tu vždycky byli vedle sebe jako siamská dvojčata, nerozluční tvůrci dějin.

A tak dále.

Ta kniha se mi dostala do ruky před mnoha lety. Stála lehce zaprášená na policiče malého knihkupectví, které dnes dávno nenajdete. Vydalo ji už neexistující nakladatelství. Nenarazíte na ni ani v dobře zásobených antikvariátech.

Má sotva dvě stě dvanáct stránek a je nevelkého formátu, přesně do kapsy, takže je to spíš knížečka než kniha. Obálku zdobí fragment staré zdi z nerovného bílého kamene, otvor brány bez vrat a černě oblečená postava anonymního chasida. *Na Zemi izraelské* Amose Oze.

Vyptával jsem se známých i neznámých, oslovil několik nadšenců do jeho tvorby s otázkou, jestli ji znají. Nejčastěji odpovídali, že ne.

Když jsem se vydal do Izraele, Ozova kniha pro mě byla důležitější než průvodce. Chtěl jsem navštívit místa, která popsal. Hledal jsem lidi, s nimiž mluvil. Toulal jsem se po zákoutích jeruzalémského Starého města a po sluncem rozpálených ulicích Mea Šearim. Vydal jsem se po jeho stopách na Západním břehu a podle podobného klíče se pohyboval v pásmu Gazy. Sedával jsem s ní na telavivských plážích, v kibucech a mošavách na Negevské poušti, ačkoli se tam žádná z jejích kapitol neodehrává.

Na Zemi izraelské bylo vždycky se mnou.

Oz si zapisoval rozhovory plně vášně, zápalu, velkých písmen a vykřičníků. Ačkoli on sám, kdykoli to bylo možné, přicházel s otazníky. Mnoho otazníků přede mě stavěl i současný Izrael. Oz píše: *Nedomnívám se, že by tyto poznámky představovaly nějaký „reprezentativní obraz“ nebo „typický profil“ Izraele, nevěřím na reprezentativní obrazy a typické profily. Každé místo je současně celým světem a každý člověk je světem sám pro sebe. Dostal jsem se na několik míst a k několika lidem, a dokonce i tak jsem mohl zahlédnout a zaslechnout jen malý fragment tohoto světa.*

A tak to tam opravdu vypadá. Protože Izrael je „celý svět“.

Přítel mého přítele mě jednou zavezl do Becalel, institutu umění a skvělé školy designu stojící nad Jeruzalémem na hoře Scopus. Bylo horké léto, právě končil akademický rok, takže se několik pater výstavních sání změnilo v jednu velkou výstavu. Vystavovaly se vysavače a nábytek futuristických tvarů, prý pohodlnější než ten, který považujeme za velmi pohodlný. A hrnky a hračky pro děti a kola s motorkem. Zkrátka všechno, co si dokáže mladý umělec představit.

A fotografické obrazy. Velké přes celou stěnu, bláznivé a surrealistické, černé a bílé, nepřírozeně barevné.

A mezi nimi byl i tenhle:

V pozadí se rozlévá široká řeka (kde je v Izraeli podobná řeka?) a zeleň, rozrostlá, bujná, jako by někdo neustále zaléval příliš úrodnou půdu.

Ve druhém plánu vidíme skoro pornografické orgie: několik párů v podivných objetích, nazí vzrušení muži a rozpálené zhyralé ženy v kožených černých bikinách, s bičem v ruce.

V popředí dívka s chlapcem, oba vypadají, jako by přišli na focení přímo ze zaprášených ulic ortodoxní Mea Šearim. Plaší a ostýchaví, vždyť se musejí dívat do objektivu a fotografování je přešůpek, hřích, čin obrácený proti Bohu a Jeho Zákonu. Nezajímá je, co se děje za jejich zády. Ani řeka, ačkoli podobná – a to vím jistě – v celém Izraeli není. Ani bujná, šťavnatá zeleň. Ani perverze nahých kluků a holek.

Ti mladí tam v rozpacích a neohrabaně stojí, mají zahalenou hlavu a s tupým, i když milým úsměvem klidně hledí před sebe.

A to je všechno.

Když nepočítám několik návštěvníků.

Pod fotkou seděl kluk bez bot. Měl na sobě propocení nátělník a seprané džíny. Na zápěstích šňůrky korálků. Řekl, že je jejím autorem. Fotografie, zdůraznil, budí velký zájem. Velmi ho to těší.

„A co představuje?“ zeptal jsem se.

„Náš život,“ zamumlal. „Nechce si mi říkat víc, už jsem se navysvětloval dost.“

„Jak se jmenuješ?“

„Říkej mi Cukrman,“ odpověděl.

A hned se zeptal: „A odkud jsi ty?“

„Polin.“

„Z Polska,“ zasmál se. „Takže moje umělecké jméno znáš.“

„Znám.“

„Ale já nejsem Cukrman na památku vojáka z varšavského ghetta. Jsem zdejší. Vybral jsem si jméno po jednom izraelském autorovi pohádek. Ta fotka je pohádka. Skutečná.“

Přijel jsem do Izraele, když už to bylo jisté: židovští osadníci odejdou z Gazy. Tak rozhodl Ariel Šaron, pravicový politik, který předtím vyřkl větu: Okupace není pro Izrael dobrá. Nikdo neví, kdy takhle začal přemýšlet. Prý – to aspoň tvrdili ti, s nimiž jsem mluvil – ani on neví, kdy přesně změnil názor. Zkrátka se to stalo.

Na té větě nebylo nic objevitelského. Když v roce 1967 utichly poslední výstřely šestidenní války a vojáci Jicchaka Rabina, tehdy generála, později premiéra, jenž podepsal mírovou smlouvu s Jásirem Arafatem, vztyčili v sjednoceném Jeruzalémě bílo-modré vlajky s Davidovou hvězdou, našli se v Izraeli lidé, dokonce i mezi vojáky, kteří pochopili, že okupace je nutné zlo a musí někdy skončit.

Jejich hlas utonul v národní euforii. Roztančené, šťastné davy volaly, že Izrael je velmoc. Dokonce někteří rabíni, kteří existenci státu Izrael chápali jako čin proti vůli Stvořitele (stát má přece, jak říkají svaté knihy, povolání Mesiáš), hlásali, že vítězná válka je zážrak a prst Boží, vojáci pak že jsou oslící Páně plnění jeho záměry.

Ale okupace byla pro Izrael přece jen špatná. Přinejmenším si to myslela velká část veřejnosti. Lidé poukazovali na to, že něco jiného je být vojákem bránícím hranice a něco jiného stát se četníkem pacifikujícím palestinské protesty. Že okupace demoralizuje

a ničí charakter. Občas branci odmítali sloužit na okupovaných územích. Někteří za to šli do vězení.

Území za mír – volali. To je hezké heslo. Ale mír nebyl a není. Ačkoli velká část území byla vrácena.

V těch dnech se Izrael oděl do dvou barev: oranžové a modré. Oranžoví nechtěli evakuaci. Modří s ní byli spokojeni. Oranžoví organizovali mnohatisícové protestní pochody a odvolávali se na starodávná nařízení Zákona. Mnoho modrých tvrdilo, že je to fašismus.

Oranžoví odmítali přiznat modrým právo na to být Izraelci. Modří tvrdili, že oranžoví jsou rasisté.

Poprvé měla židovská armáda v takovém rozsahu vysidlovat židovské osadníky, buldozery se chystaly rozjezdit jejich domy, zaorat pole osetá zeleninou, zničit skleníky, přetrnout vodovodní potrubí a zbořit prázdné zdi synagog. Evakuováni měli být psi, kočky a domácí kozy. Měly se vykopat i palmy.

Poprvé v dějinách židovského státu radikální rabíni vyzývali vojáky, aby odmítli vykonat rozkaz. Jak můžete, ptali se, vysidlovat Židy z židovských domovů? Nebolí vás srdce, když boříte synagogy? Tak velkého zločinu se na nás nedopustili ani gójové. Někteří vojáci šli za hlasem rabínů.

Vysvětlovali mi, že Izrael nikdy nebyl tak rozdělený. Ale takový rozkol je možný jen na této půdě, která je darem prozřetelnosti vybojovaným v několika válkách s arabským světem.

Země zaslíbená i prokletá.

Jediná taková na celém světě.

To mi vyprávěli v Gaze, v osadě Necer Chazani, hodinu nebo snad dvě před konečnou evakuací. Stáli jsme na náměstíčku před synagogou; několik tisíc osadníků se loučilo s opuštěnými domy a zahradami založenými na suchém žlutém písku. Josi, jeden z dů-

stojníků velících vysídlení, už slíbil, že všichni obyvatelé pojedou z osady přímo pod Zed' nářků. Pak si mě vzal stranou.

„Stalo se to před mnoha a mnoha lety, když Mojžíš vedl izraelský lid z egyptského zajetí,“ vyprávěl. „A jednoho dne se mu zjevil Všemohoucí.“

Je známo, že Mojžíš od útlého dětství trpěl jistou nemocí. Protože byl považován za zvláštní nemluvně, ukázali ho faraónovi a egyptský vládce chtěl zjistit, co je na tom židovském dítěti tak neobvyklého. Kázal tedy před ním položit dvě cihličky: blyštivé zlato a doruda rozpálené uhlí.

Mojžíš natáhl ruku po zlatě. Ale anděl mu podsunul uhlík. Chlapec uchopil rozpálenou cihličku, opařil se a poraněné prsty si dal do pusy tak nešťastně, že si poškodil jazyk i hrdlo. Proto celý život koktal a neměl rád veřejná vystoupení.

Ale co měl dělat, když se ho Pán zeptal: Mojžíši, kterou část světa chceš pro svůj lid? Mojžíš tedy sebral odvahu a začal: „Kanaaa...“

Pán koktu přerušil: „Dobře, dostaneš Kanaán. To bude Země izraelská, Erec Izrael.“

„Kan-a-a-du, Pane, chci Kanadu,“ zapřísahal ho Mojžíš.

Příliš pozdě.

Některá rozhodnutí nemůže zrušit ani Všemohoucí.

Ve Varšavě mi zase jeden australský Žid položil otázky, na něž jsem sám nedokázal odpovědět: „Izrael? A co to je? Stát? Nebo spíš stav ducha a mysli?“ Po delším čase si na ně odpověděl sám: „Bezpochyby obojí.“